

AAN DE GRENS

‘Dat koninkrijk van u, wordt dat nog wat?’ vroeg Gerard van het Reve ooit op zijn eigen wijze. ‘Wanneer komt dat nu, het koninkrijk van God?’ vroegen de farizeeën ook al eens aan Jezus, wat minder astrant, maar niet minder dringend. Het antwoord van Jezus: ‘Het koninkrijk van God is onder u’: het begint bij jullie zelf! Toch blijft het een goede, soms beklemmende vraag. Zou je het mij vragen, ‘Dat koninkrijk, wordt dat nog wat?’, dan zou ik moeten zeggen: ik weet het niet, echt ik weet het niet. Maar blijf het wel vragen! Want dan wil je het in elk geval niet opgeven om de verwachting gaande te houden en daarmee zelf in beweging te blijven. Het is dé inzet van *advent*: het kómt, h́j komt, er is iets komende. Hoe, waar, wanneer? Geef het niet op die vraag; hij is al zo oud als het woestijnpad naar het beloofde land.

Je ziet het als oerbeeld vóór je: de ‘kinderen Israëls’, bijna 40 jaar onderweg, bocht na bocht, om de ene klip heen, voor de andere langs. ‘Volk Gods onderweg’, op gezette tijden een rotvolkje dat de zandgebakjes zat is en dan, zoals de Statenvertalers dat onnavolgbaar weergeven: aan het murmureren slaan. Mozes, is het nog ver? Mozes, weet jij eigenlijk de weg wel? Mozes, wie heeft jou als voorganger aangesteld – dat soort werk. En dan, eindelijk, na *elf* dagreizen vanaf de heilige berg Sinai, in de *elfde* maand van dat *veertigste* jaar staan ze aan de grens. Nog één maand, de twaalfde, en de tijd is vol. Nog één dagreis, de twaalfde, en de tocht is volbracht. Dan ligt het land van belofte voor hen open. In 1:7 worden de contouren ervan getekend: van de Negev in het diepe Zuiden tot aan de Grote Rivier in het hoge Noorden. *Grote Rivier*, alleen het woord al; dat roept direct de herinnering op aan die legendarische Grote Rivier die om de Hof van Eden stroomde. Het land van belofte als paradijs. Mozes, gaan we, wat weerhoudt ons?

Beetje moeilijk, zegt Mozes, ga er maar voor zitten. Hij gaat nu het hoge Woord doorgeven, dat de Eeuwige met źjn vinger in twee platte stenen had gegrift, éénmaal, en na de breuk andermaal. Mozes gaat die nu doorgeven door met *zijn* woorden de richting te wijzen. Dáár, volk, gemeente, in dat land aan de overzij, daar moet het gebeuren. ‘Achter de horizon van dood en schuld, ligt er een landschap in het morgenlicht’ (Schulte Nordholt), daar... Maar eerst zullen jullie het volgende moeten aanhoren.

Dan volgt het boek dat ‘Deuteronomium’ heet, in de Hebreeuwse bijbel: ‘Woorden’, één openluchtlerhuis aan de grens van het beloofde land. Als golfbewegingen volgen de woorden elkaar op, ronde na ronde, aanwijzing na aanwijzing, met het beroemde ‘Hoor Israël!’ als refrein. ‘Dit zijn de woorden die Mozes gesproken heeft aan *deze* zijde van de Jordaan, nog in de wildernis’, zo begint het (1:1). Daarna: ‘Dit is de instructie (4:44)... Dit zijn de rechtsregels (12:1)... Dit zijn de woorden van het verbond (29:1)’. En dat volk maar horen – staan, zitten, even benen strekken, nog maar weer een hapje manna eten, heen en weer wiegen. Alsof het nooit ophoudt, ruim dertig hoofdstukken! Dan, eindelijk, zingt Mozes nog een heel oud lied (32) en spreekt hij een reeks al even oude stammenspreuken uit (33).

En daarna, na leerhuis en lied, na die spreuken van zegen óf vloek, leven óf dood? (‘kies dan het leven!’) – wat daarna? Daarna mag hij, Mozes, de berg beklimmen om het land in al zijn contouren even te zien, van de Negev tot aan de Grote Rivier. ‘Toen stierf Mozes, dienaar van de Eeuwige’ (34). Zijn graf is nooit gevonden. Mozes is onderwijzing geworden, vijf boeken lang. Tora is hij geworden, *Weisung*: een gestrekte wijsvinger naar een visioen,

dat even lang duurt als de lezing lang is, of zo lang liederen gezongen worden zoals dat wat vanouds de eerste adventszondag kleurt: hoe genade en trouw elkaar ontmoeten, hoe het recht en de vrede elkaar innig omhelzen (Psalm 85). Zie je het vóór je?

Wat blijft naklinken bij alle woorden van Mozes in dit boek Deuteronomium, is: ‘Hoor, Israël, hoor!’. Want het gaat zo ontzettend gauw helemaal mis. En het ís mis gegaan, helemaal en steeds weer. Grijpen, graaien, snaaien, ik een beetje meer dan jij, en eigen volk eerst – waar kennen we dat ook al weer van? Het is in het oude Israël nooit anders geweest (net zo min als in het nieuwe trouwens), zo min als bij welk volk dan ook. Deuteronomium moet gelezen worden als een uiterst kritische terugblik op eeuwen ervaring van schuld en schaamte. Dat is het *profetische* van dit boek. Dat het mét de erkenning daarvan toch vooruit wijst, een nieuw begin in het vooruitzicht stelt, dat is het *visionaire* van dit boek. Je staat aan de grens aan deze zijde; Kanaän is het visioen aan gene zijde. En je krijgt een kans de contouren ervan te ontwaren. Maar houd dan niet alleen je ogen open, ook en vooral je oren: ‘Hoor, Israël, hoor!’.

Maar waar loopt mijn preek nu eigenlijk op uit? Ik weet het niet, ik weet het echt niet. Ik kan nog wel een paar mooie regels bedenken om het toch nog aardig rond te krijgen – maar ik krijg het niet rond. Wel wil ik blijven hóren, zingen, bidden, vieren aan deze zijde van ‘goed, wijd land’, zoals wij dat dan zeggen, wel eens wat ál te vlot misschien. Met zicht op dat Utopia, die nieuwe aarde waar gerechtigheid woont – wóónt, weet je, niet zo nu en dan eens even aanwipt als het ons of ‘de markten’ zo uitkomt. Ik wil ook vieren, voor de zoveelste keer aan de grens staan van het land van belofte, wéér de verwachting gaande houden en blijven horen naar wat Nijhoff noemde ‘een tintelende taal van een achter alle kwaad verrijzende dageraad’. Verder kom ik niet. Ik denk dat Israël ook nooit verder is gekomen. Als in de synagoge het laatste hoofdstuk van Deuteronomium gelezen is, gaat de lector in één adem door met Genesis 1:1, het meest ‘principiële’ vers van de Schrift. ‘De aarde nu – *het land!* – was woest en ledig’, Irrsal und Wirrsal (Buber), woestheid en warboel (Oussoren) – kortom, bar en boos. Wordt dit nog wat?

Dan komt het er op aan de verwachting gaande te houden. Dóórlezen! ‘En Gods adem wervelde over de watermassa’. Nu in de *onvoltooid tegenwoordige tijd*: ‘De aarde nu, het land, is woestheid en warboel. Maar Gods adem wervelt over de watermassa’s’. Het is geen godvergeten aarde! Daar willen de woorden van Mozes naar verwijzen, om er een handel en wandel aan over te houden. Het koninkrijk van God is onder u, houdt de verwachting gaande.

Zo moge het zijn.

Niek Schuman

Gelezen: Deuteronomium 1:1-3 + 6-8; 4:1 + 5-10